

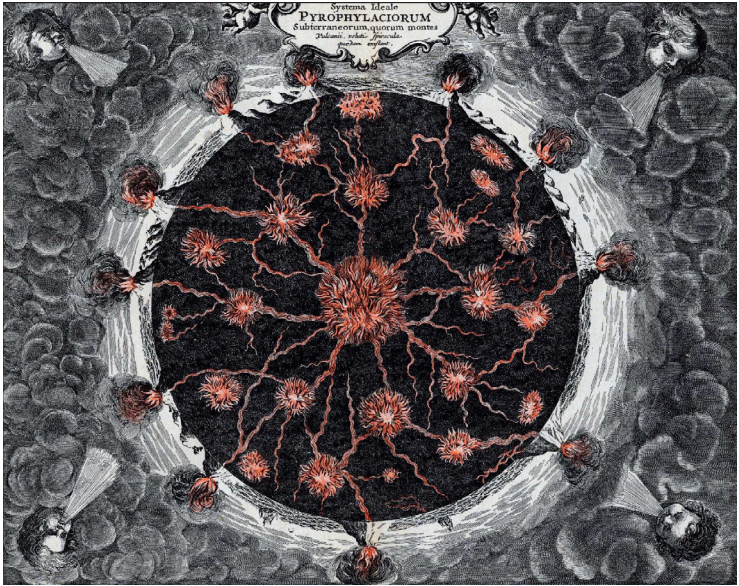

václav cílek

prohlédni si
tu zemi

**I když vidíme jen obyčejné věci,
stejně toho vidíme hodně**

DOKORÁN

prohlédni si tu zemi

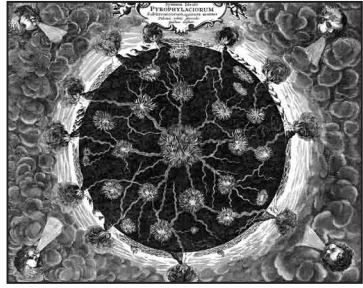
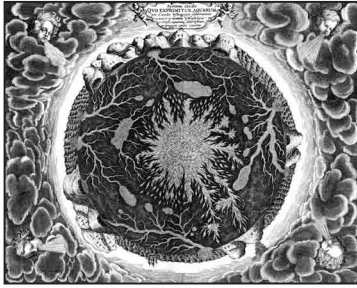

václav cílek
prohlédni si
tu zemi

**I když vidíme jen obyčejné věci,
stejně toho vidíme hodně**

Dokořán

Předsádka: Představa dílčích sopečných ohnisek a magmatického ohnivého krbu v centru Země podle knihy Athanasia Kirchera *Mundus subterraneus* (Podzemní svět) z roku 1665. Sopky vytvářejí pohoří a atmosféru ovládají čtyři větry, z nichž každý má svůj charakter a vliv na Zemi a zdraví jejích obyvatel. Na zadní předsádce vidíme horký střed Země, který ohřívá podzemní vodní zřídla, jež jsou podle této barokní představy sycena víry v mořích. Zde se voda ztrácí, v hlubinách pročišťuje a v horách vytéká v pramenech.

Václav Cílek

Prohlédni si tu zemi

I když vidíme jen obyčejné věci,
stejně toho vidíme hodně

© Václav Cílek, 2012

Illustrations © Vladimír Kokolia, 2012

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání (první elektronické).

Redakce Tereza Kodlová.

Jazyková korektura Michaela Pohlreichová.

Obálka a sazba Martin Radimecký (pdf).

Konverze do elektronické podoby Marek Pečenka a David Greguš.

Vydalo v roce 2012 nakladatelství Dokořán s. r. o., Holečkova 9, Praha 5,
dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz

(pdf – 536. publikace, 71. elektronická; epub – 537. publikace,
72. elektronická; mobi – 538. publikace, 73. elektronická).

ISBN 978-80-7363-474-2 (pdf)

ISBN 978-80-7363-475-9 (epub)

ISBN 978-80-7363-476-6 (mobi)

Obsah

Poděkování 7

Předmluva – andělé minulosti 9

I. Místa z druhé strany

Prohlédni si tu zemi 15

Co děláme půdě, děláme sobě 22

Místa z druhé strany 28

Země Máchova 51

Je rovněž kámen, ve kterém tančí šílená královna 73

Ostrava a její vinařské tradice 75

Čáry na těle bohyně 79

II. Praha a její genius loci

Praha a její genius loci 91

Dopis psaný Zdeňkovi Neubauerovi
pár dní po jeho svatební cestě na Vyšehrad 108

Žižkov jako domov 111

Symbolický význam Karlova mostu 115

Šesticípá sněhová vločka 126

Vltava – paralelní svět 133

Projekt driftblok 140

Cestou z Margecan na Prosek 145

III. Maigret a globalizace

Věci jsou blíž a lidé dál 151

Energie a kultura 152

Proč je deštník černý? 158

Hikikomori: příliš inteligentní a příliš líní 165

Obrana knih v Libni 171

Nultý odboj v Londýně 181

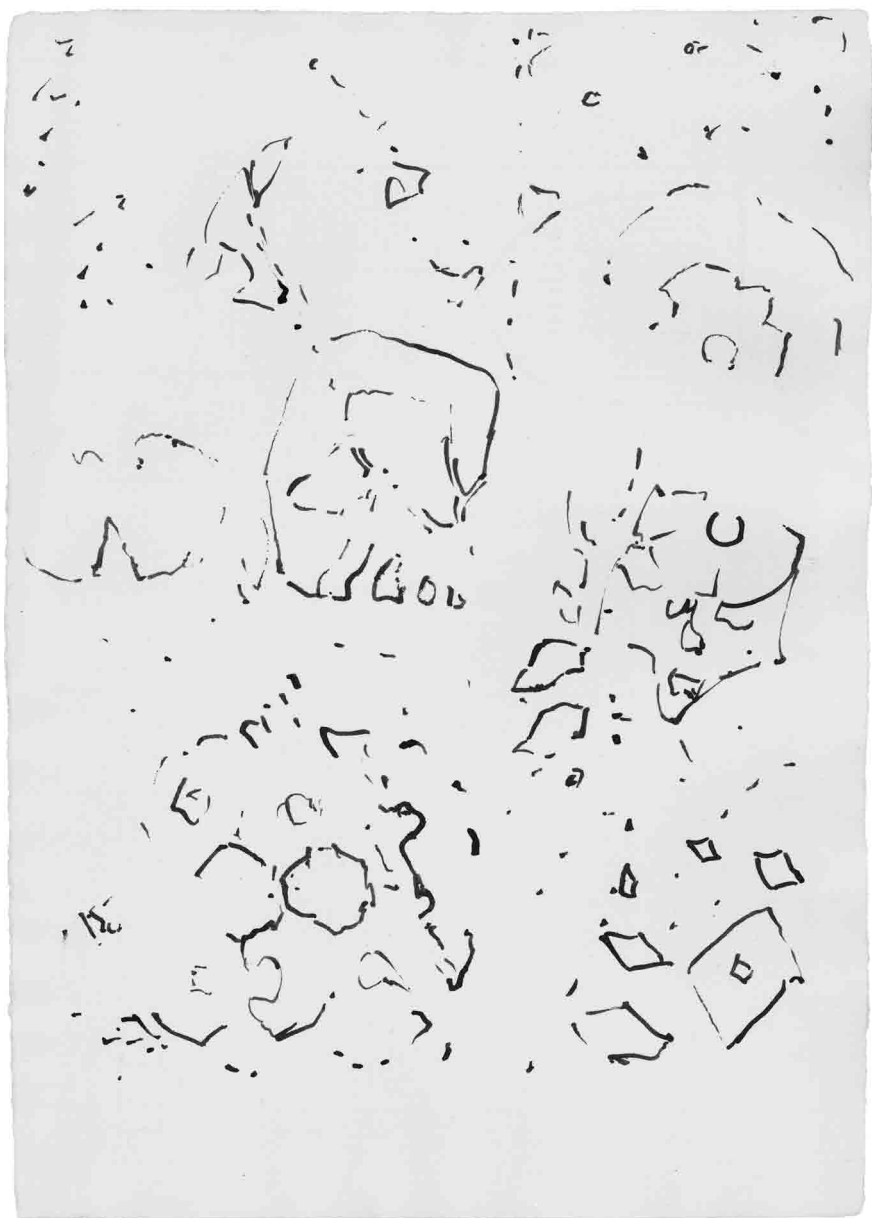
Svět není od toho, aby byl pochopen, ale s láskou přijat 184

IV. Přelévání bohů

Jan Palach: prostor a místo	189
Santini, křesťanská kabala a současné posvátno	196
Noe a biodiverzita	210
Mám psa, ale štěkám si sám	217
Pohlad' moji tvář, mám ji ještě?	224
Poznámky Prudiče Miltona	243
Poznámky a výběr použitých pramenů	259

Poděkování

Jádro textů o Praze pochází z let 1993–96, kdy jsem byl silně a velice vděčně ovlivněn filozofem Zdeňkem Neubauerem, grafikou Zdeňkem Boušem a Oldřichem Hamerou, spisovatelem Bohumilem Hrabalem, undergroundovým redaktorem Hanťa Pressu Vaškem Karafiátem a okruhem kolem zapomenuté, ale nezapomenutelné Pražské imaginace. Kromě toho bych rád za různá napomenutí a postrky poděkoval Zdenkovi Pavelkovi, Ivanu Benešovi, Tereze Kodlové a nakladatelství Dokořán. Prudiče Miliona prosím, jestli je ještě v Argentině, aby se mi ozval, nutně potřebujeme jeho zkušenosti s brokovnicí. Prakticky všechny texty vycházejí z různých cest a akcí, kterých se dohromady zúčastnilo mnoho přátel, náhodných chodců či studentů. Mnozí z nich mne nějak ovlivnili a dnes už je neumím všechny vyjmenovat.

Předmluva – andělé minulosti

Asi před třemi lety jsem nečekaně a zřejmě nezaslouženě dostal z rukou Václava Havla cenu Nadace VIZE 97 za práce o krajině. Součástí předávacího ceremoniálu je sborník v měkké vazbě, který obvykle obsahuje pár typických esejů. Neměl jsem narychlo nic pořádného po ruce, tak jsem použil texty pro připravovanou a nikdy nevydanou *Knihu závojų a čar*, ale výsledný sborník jsem vzhledem k typu ocenění nazval „Krajina z druhé strany“. Dílo bylo rozebráno a dnes je již nedostupné. Neměl jsem s ním žádné další plány.

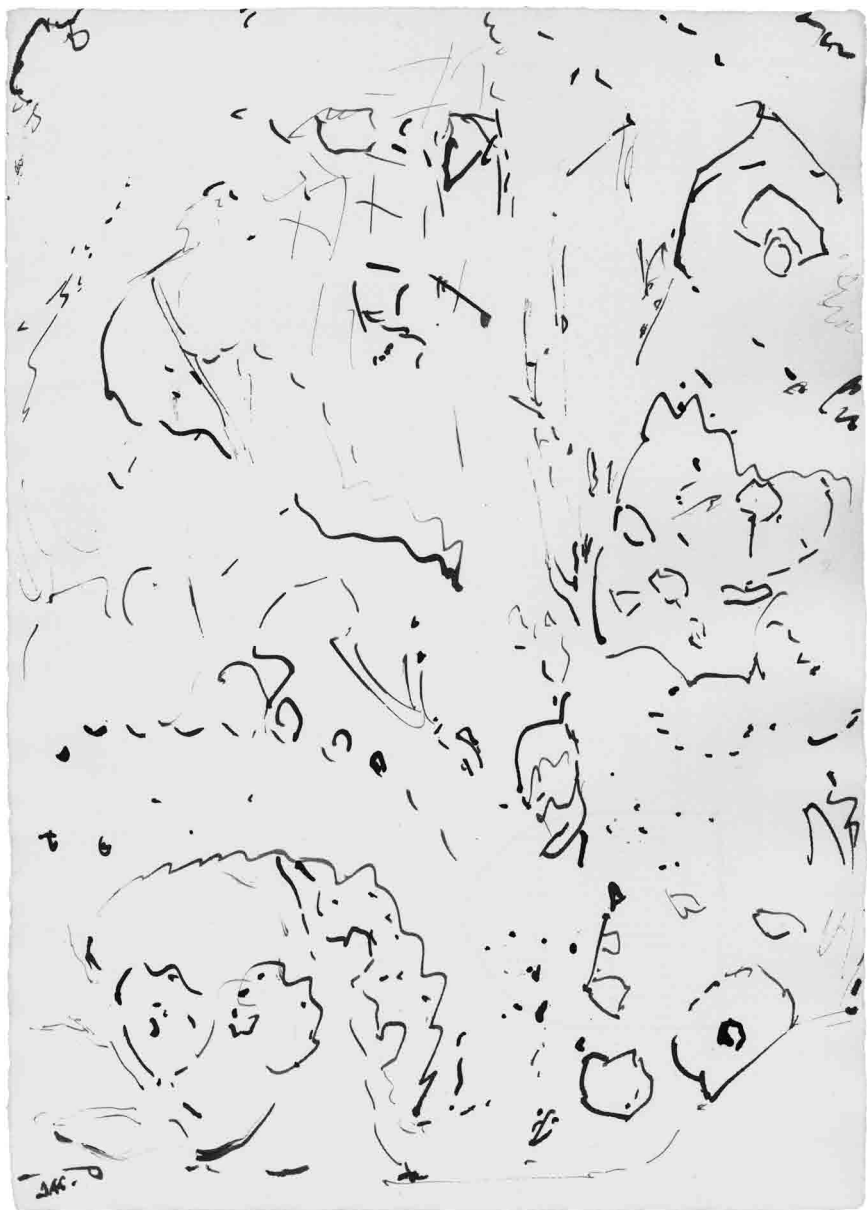
Počátkem roku 2012 mne mé kmenové nakladatelství Dokořán požádalo, zda by tato práce nemohla vyjít jako standardní kniha v krajinářské řadě. Rád jsem souhlasil, ale věděl jsem, že některé texty budu chtít doplnit a jiné vypustit. Borgesovsky jsem začal plánovat knihu, která by se rovněž jmenovala „Krajina z druhé strany“, ale uvnitř byla jiná! Nakonec to dopadlo tak, že z původního rukopisu zůstala necelá, a navíc ještě přepracovaná třetina a zbytek textu je nový. Držíte jej v ruce.

Chápu, že tato situace frustruje mé čtenáře. Nejednou mne žádali, abych nedělal druhá, doplněná vydání, protože pak za ně zbytečně utrácení peníze. Snažil jsem se na to myslet. Dokonce jsem zašel tak daleko, že např. kniha o trpaslících (*Archeus*) měla původně být čistě monotematická, ale věděl jsem, že když bude jenom o trpaslících, tak bude stát 250 Kč, kdežto když do ní přidám další eseje a délka bude dvojnásobná, bude stát 300 Kč, protože za ekonomiku v nakladatelství odpovídá zkušený Marek Pečenka. Podobné to je i s touto knihou, která kdyby obsahovala jenom nové výtvary, stála by jen o něco málo méně, než když jsem do ní přidal živé jádro dřívější knihy. Nezlobte se, prosím, že to všechno tak přízemně vysvětluji, ale ekonomika

je rovněž součástí kultury a i nakladatelé si musí vydělat na svůj skromný kaviár.

V této knize skoro nepíšu o krizi, to jsem dělal již před lety, když ještě nebyla tak vidět. Dnes mě to nebaví. Víc cítím potřebu normálního, klidného světa, trochu povzneseného nad nejisté poměry. To je situace židovské kabaly v průběhu středověké transformace druhé poloviny 13. století i barokních Čech v celém dlouhém století po konci třicetileté války. Možná ležíme na zemi, ale nabíráme tam sílu. Konec světa už byl, ale andělé minulosti nás dále doprovázejí na cestě životem. Myslete na chorál!

Václav Cílek

I.

místa z druhé strany

Prohlédni si tu zemi

Myslel jsem, že už o krajině nebudu psát. Nechci sedět ve vlaku, který se v posledním desetiletí tak úspěšně rozjel. Nemohu založit živnost na pseudolyrickém velebení české krajiny a nostalgii mizení. Nepamatuji si ani pořádně, odkud pochází výrok uvedený v názvu tohoto textu. Myslím, že je ze starozákonní knihy Jozue a že byl míněn úplně jinak, než jak nás „prohlížející si“ dnes oslovuje.

Krajina, která komunikuje po svém

Špatně se mi chodí. Propadl jsem se po zádech do románské krypty kostela sv. Václava ve Vrbčanech. Mnoho let to je mé zamilované místo: malá zemědělská obec v kouřimském kraji obklopená pravěkými hradišti a hnízdem románských kostelíků. Vrbčanský kostelík leží uvnitř oválného hliněného valu, kterým mohlo být buď dřívější ještě ottonské opevnění kostela, nebo drobné slavníkovské hradiště. V kostele na mramorovém stole bylo uchováváno kopí svatého Václava, které bývalo podle dost zaručených zpráv, například kanovníka Kosmase, nošeno do bitev jako tajná spirituální zbraň.

Po mnoha letech jsem se toto jaro konečně dostal dovnitř. Na oltáři je model kostela z 16. století, tedy ještě z doby před barokní přestavbou. Jsem tak nadšen, že jsem se ocitl na tomto svatém místě v kostele svého patrona, že radostně fotografuji, vidím svět hledáčkem fotoaparátu, a ne očima. Kvůli lepší perspektivě dělám krok dozadu... pak si nic nepamatuji a ležím na zádech v kryptě asi o dva metry níž, pořádně potlučen. Ale asi nemám nic zlomeného (možná jedno žebro).

Náš kameraman se nade mnou naklání a říká: „Něco nás tu nechce.“ Před chvílí u kostela postavil kameru na stativ a stativ

spadl. To se mu ještě nikdy nestalo, to se totiž vzhledem k ceně a křehkosti kamery stát ani nesmí. Kamera však funguje, já funguji, rozbitý objektiv fotoaparátu silou narovnáвам, vrčí, ale také funguje. Byli jsme odmítnuti, ale ne zničeni.

Nebudu popisovat svá banální, byť nepříjemná zranění, ale chci se zastavit u pocitu, že tímto způsobem se projevuje kontakt s krajinou. Pád, na který se vůbec nepamatuji, měl dva rysy. Ten první je otřes: *Místo, co mi to děláš? Vždyť já tě miluji a roky uctívám!* Pochopitelně, že v lidské rovině jsou dějiny lásek dějinami pádů. Tak proč by totéž nemělo platit pro krajinu? Druhá myšlenka má barokně-mytické rysy. I v rámci svého nepamatování mám totiž nejasný pocit, jako by někdo, možná svatý Václav sám, pode mne položil svůj plášť, tak jak to vídáme na lidových obrázcích s Pannou Marií. Nezabránil pádu, ale zmírnil jej.

S postupem doby tomu věřím čím dál víc. Jak to ve skutečnosti bylo, se pochopitelně nikdy nedozvím (nebo až po smrti), ale zase teď už docela dobře tuším, jak vznikaly lidové legendy o zázracích, jaké jsou vyobrazeny třeba v ambitech příbramské Svaté hory. Podobných příběhů, byť ne na tak duchovních místech, bych mohl z poslední doby jmenovat víc. Myslím, že souvisí s tím, že se člověk ve vnímání krajiny posunul od poetických vztahů k přímější základní realitě, takže krajina začala fungovat stejně syrovým způsobem jako za Slovanů nebo třicetileté války.

Beduíni – základní otázka

V Káhiře vedle staré opery je obchod s beduínským stříbrem. Majitel se člověka snaží oslnit. Přijdete tam a zeptáte se na beduínské šperky. Posluha odejde dozadu a přivleče třicetakilový pytel nadtížený starými, většinou rozbitými šperky. Převrhne jej na mramorovou podlahu. Kochá se údivem kupujícího a radostně volá: „Ali Baba, Ali Baba!“ Stavoval jsem se u něj roky, ale on se mě pokaždé snažil orientálně podvést, takže už tam nechodím.

Oltář ještě původně předrománského kostela sv. Václava ve Vrbčanech na Kolínsku. Naneštěstí sleduji svět hledáčkem fotoaparátu, pozpátku couvám, fotím model kostela před barokní přestavbou a po zádech padám do krypty na kvádříkové zdivo. Nějak to pak doma bolestivě vyležím. Nic si nepamatuji, ale čtu si barokní pověsti o pádech do hlubiny. Také bych mohl přispět.

Ale nicméně, rukama mi prošly kilogramy šperků sebraných hlavně v oázách Západní pouště.

Asi pět kilometrů severně od Vrbčan leží kouřimské hradiště. U hrazeného kultovního místa na Libušince býval v posledních desetiletích pohanství hřbitov místní elity. Pochází odtud jedny z nejkrásnějších slovanských šperků nalezených v Čechách. Jenže kdybychom je zamíchali do pytle s beduínským stříbrem na náměstí Ubra, nikdo by si ničeho nevšiml. Z nějakého tělesa šperku, třeba z obdélníkové kaptorgy, visí stejné cinkavé řetízky na konci se závěsky v podobě kapky či oka. Takovýto šperk chrání svého nositele materiálem, tvarem a zvukem přelévajících se řetízků.

Spekuloval jsem o společných byzantských kořenech, ale řešení možná spíš spočívá v typu řemesla a nomádkém životním stylu.

Soubory velkomoravských šperků třeba z pohřebiště v Lužicích nebo staroměstských Valů jsou ještě bohatší a pozoruhodnější. Zdeněk Klanica v nich shledává paralely s předměty stepních národů někde mezi Íránci, Skyty a obyvateli karavanních měst na Hedvábné cestě. Pozoroval jsem z výšin nad Palmyrou krajinu a snil o městě Dura Europos, kde pochopím, s kým se Slované stýkali a čím víno pili, ještě než přišli na Jižní Moravu a do české kotliny.

Jde mi ještě o něco víc. Jak to, že cítíme takové pohnutí v pálavské stepi a trochu jiné, ale rovněž staré, v lužním lese? Kde v nás leží hranice mezi smrkovým lesem Gabréty a světlou rozvolněnou doubravou s travním podrostem? Na jaké krajiny a z jakých vrstev naší bytosti vlastně reagujeme?

Kavylová krev

Na problém kavylové krve jsem narazil již ve své dřívější studii o trpaslících, která celkem přesvědčivě ukazuje, že část krušnohorských trpaslíků odešla na majestátní a rudami bohatý Ural. Očekávali divočinu, ale našli celá opuštěná podzemní města Divých lidí a ještě níž zářivá města Starců. Setkali se s obřím hadem Polozem („Plazem“) podobným egyptskému Apopovi. Nepředpokládali, že se octnou v zemi kurhanů na troskách několika velkých říší doby bronzové. Byli to v podstatě vesničané z česko-saského pohraničí. Netušili, že kovy z jižního Uralu byly kolem 31. století před Kristem a 37. století před Prorokem vyváženy do Palestiny a předdynastického Egypta.

Tato věc mne skutečně pronásleduje. Bereme jako rok zrodu šesté století našeho letopočtu, kdy se ve střední Evropě usídlili Slované. Ale to je jenom polovina naší historie. Druhá, starší část se odehrává v jiné krajině, která v nás rovněž zanechala své, mnohem méně patrné stopy. Jistě v nás tepe rovněž krev Keltů

a Lužičanů či Knovízanů, a tímto severozápadním směrem se díváme často. Je to Východ, prostor a světlo, které kvůli viditelné krutosti a chaosu těchto rusko-turecko-mongolských končin opomíjíme.

Prakrajiny

Pojďme spíš intuitivně definovat pravěké krajiny, které jsou součástí naší bytosti. Jako obyvatelé Mostu či Křižovatky v sobě máme východní i západní prvky, něco málo Severu (který byl osídlen pozdě) a něco víc Mediteránu. Moravané jsou v zásadě víc východní – řečtí a Češi víc západní – keltští. Pravěký člověk znal hory a Alpy pro něj byly možná menší překážkou než odstavenými rameny pokryté údolí Moravy, ale hlavním životním prostorem obyvatel Západu i Východu byly nížiny. Na základě podobnosti indoevropských jazyků víme, že jsme všichni patřili sušší lesnaté krajině s nevysokými kopci, kde žil jelen i myš. Nebylo odtud daleko na pastviny pokryté travou a rozptýlenou vegetací. Setkání s velkou řekou byl vždy – tehdy jako nyní – silný zážitek.

Hledal jsem pravlast ve stepi podobné Slovenskému krasu nebo panonským nížinám a snažil se zůstat věrný květnatým bučinám. Byl jsem osloven okrajem pouště, ale to by nás v tuto chvíli zavedlo hodně daleko ke kmenům počátku, které založily Egypt a putovaly do Izraele, jenž se dnes jeví jako směsice původních Kananejců, proto-izraelských beduínských kmenů a otroků uprchlých z Egypta. Ztratili bychom se v množství ekosystémů, v muzeu krajinných vlivů. Poslední roky se v přírodě i myslí spíš vracím do doubrav. O jakých krajinných vtiscích můžeme v naší archeologii myslí uvažovat?

- » O travnatém bezlesí, původní či kulturní stepi, jakou nalézáme např. na úpatí kopců Českého středohoří či na jižní Moravě. Je to přehledná, nomádská krajina, ve které leží malé, přechodné osady a chodníčky vyšlapané dobyt看em

se rozebíhají ze středu určeného napajedlem či pramenem. Křoviska a Puškin.

- » O teplomilném háji, jaký nalezneme třeba u Milovic na jižní Moravě, v Českém krasu anebo ve zvlášť silné podobě na úpatí Hradčanských stěn či v okolí Lysé nad Labem. Světlý les se starými duby, dole tráva, občas tenké kmenoví habrových výmladků. Krásná, silná, prostupná krajina plná květů. Borovice na vátých písčích. Pár skal a o kus dál řeka. Nevím o nikom, kdo by tuto kdysi převládající a dnes spíš nenápadnou, v malých ostrůvkách zachovanou krajinu dovedl slovem či obrazem reflektovat. Možná to je u nás neznámý Bělorus či Ukrajinec.
- » O říční krajině s vlnitou sítí ramen, rákosin, mokřadů a lužních lesů. Ve vrcholném středověku a renesanci byla intenzivně přepracována na rybničnou krajinu. Definitivně zanikla při úpravách toků koncem 19. století. Zůstaly z ní trosky v Litovelském Pomoraví, na soutoku Dyje či labských Hrbáčkových tůních. Malířů a básníků, kteří se jí zabývali je hodně – zejména v jižních Čechách, ale obvykle se vztahují až k té druhé vrstvě rybničních soustav a dlouhých, pečlivě promyšlených stok.
- » O podhorském pralese s velkými polámanými stromy, konečně smrky! – ale jinak je to spíš smíšená mozaika různých starých a divokých porostů. Pochody římských legií a keltské války. Šero, vlhko, dlouhá zima. Mařák a Váchal. Dolování rud.

Na samém počátku krajinomalby

V podstatě mi z tohoto neúplného rozboru vyplývá, že i po dvou staletích krajinomalby jsme na úplném začátku. Umíme reflektovat periferii, klasickou zemědělskou krajinu, naučili jsme se malovat Český ráj a Vysočinu, zvládneme výlov jihočeského rybníka a pohled na Krkonoše. Stín titánů umění nás vyhnal z šumavského lesa, Provence a Bretagne. Nemáme problém vžít se do Karla Hynka Máchy na pískovcové skále nad Kokořínským dolem.

Altán v klášterní zahradě v Doksanech. Pocit, že se člověk právě dotýká nějaké podstaty této země.

Je mi to málo. Moje česká krajina začíná na severovýchod od Persie, na sever od prvního nilského kataraktu, na západě končí v nehostinných Hebridách a na severu na Rujáně. A dokonce, pokud bychom si ji zúžili jenom na prostor, kde skutečně žijeme nejméně od 6. století našeho letopočtu, ale možná již zhruba od 12. století před Kristem, tedy od doby lidí mohylových kultur, jež jsou někdy na Západě bráni jako keltský substrát a na Východě jako slovanský substrát, tak jsme určitě nevyčerpali vnitřní reflexi rozptýlených doubrav či říčních krajín. V mé mysli se dohledatelný počátek Slovanů posouvá nikoliv do sídliště v Rostokách a roku 540 n. l., ale do období trojské války či dobytí Palestiny židovskými beduíny, tedy do sklonku bronzové doby, či v geologickém členění holocénu do subboreálu. Prohlížím si tuto zemi, dívám se z Řípu, ale také z hory Kynthos na ostrově Delos či z hory Nebo v Jordánsku. A dívám se.

Co děláme půdě, děláme sobě

Kráva proletář

V této době pádící dopředu a neohlížející se do historie nás zajímají víc nové mobilní telefony a stále rychlejší připojení než třeba pšenice nebo půda. V obecném pojetí totiž budoucnost rovná se zisky a minulost práce a námaha. Souvisí to i s nízkým sociálním statutem zemědělců. Dobře to vidíme na poměru koní a krav, kdy existuje mnoho farem nabízejících léčbu pomocí kontaktu s noblesním koněm, ale nikdy ne s proletářskou krávou. Koní dlouhodobě přibývá, krav dlouhodobě ubývá. Ve vyspělých zemích pracuje v zemědělství pod 4 % populace, která se na HDP podílí zhruba stejným podílem. V USA je dokonce víc věžňů než farmářů. Zemědělci prakticky nemají své novináře a své zastánce. Pokud vystupují v médiích, tak si obvykle stěžují na malou nebo velkou úrodu. Kdybychom použili starého vtipu, tak české zemědělství má pět velkých nepřátel – jaro, léto, podzim, zimu a kapitalismus. Lidé pak říkají, že české zemědělství připomíná olympiádu v brečení.

Přesto se situace během několika let může dramaticky změnit, respektive ke změně projevující se zdražováním zemědělských komodit a velkým skupováním půdy, již dochází, ale v atmosféře zdánlivého přebytku potravin to v rozvinutých ekonomikách nikoho příliš nezajímá. Myslím, že stačí uvést jediný číselný údaj, aby bylo jasné, k čemu se schyluje. Během dalších třiceti let má světová spotřeba potravin vzrůst o zhruba 50%! Je to tím, že jednak lidí přibývá, jednak bohatnou a dopřávají si víc jídla. I pokud bychom tomuto číslu doslova nevěřili, trend je jasný – každým rokem svět potřebuje stále víc potravin, plocha orné půdy se celosvětově blíží svému maximu a výnosy mohou výrazně růst buď

jen v zemích s hodně zaostalým zemědělstvím, jako jsou africké státy, nebo za použití geneticky vyšlechtěných plodin.

Tento proces probíhá navíc ve světě více než kdy jindy zmítaném klimatickými změnami, jejichž hlavními riziky jsou povodně a sucha, a v době výrazně rostoucích nákladů na energie, hnojiva a zemědělské technologie. Důležitá je i změna společenské mentality. To, že jsme si zvykli žít na dluh, se netýká jenom bankovní sféry, ale přenáší se třeba i do lesního hospodářství či zemědělství. Můžeme kácet hodně, protože les přeci jednou doroste, a stejně tak můžeme půdu ničit, protože třeba jednou budou nové generace hnojiv či odolnější plodiny. Anebo se nic podobného nestane a skončíme naprostou degradací půd jako dřívější obilnice světa v severní Africe a na Blízkém východě.

Biomasa jako slon

Půda vzniká pomalu – v lepším případě sotva jeden centimetr za sto let. Ale stačí jeden přivalový déšť a mohou být ztracena celá staletí půdního vývoje. Hektar dobré půdy v sobě obsahuje víc biomasy, než kolik váží jeden slon. V každém kubíku půdy je mnoho tisíc druhů organismů všech možných velikostí, které vytvářejí to největší a nejsložitější známé předivo života. Nežijí jenom vedle sebe, ale všelijak se prolínají, a to v celých bakteriálních týmech. Představte si třeba drobnou muchnici požírající list i s přisedlými mikroorganismy. List putuje zaživacím traktem, dostává se do stále alkaličtějšího prostředí, které mikroflóru ničí. Postupně se z něj stává fekální peleta – tedy „hovínko“ – ale v něm již opět mikroflóra bují, takže konečný výsledek je, co se týče mikroorganismů, bohatší než původní list. Délka všech vláken nižších hub se v jednom kubíku odhaduje na stovky kilometrů. Hrst hlíny v sobě pojímá, co se týče mikroorganismů, složitější ekosystém, než je soubor všech velkých tvorů Amazonského pralesa.

Půda v sobě obsahuje třikrát víc uhlíku, než je obsaženo v atmosféře, a každoroční toky oxidu uhličitého, tedy jeho ukládání

i uvolňování, jsou vyšší než ze všech tepelných elektráren světa. Skutečná půda v dnešním smyslu slova vznikla až se stromy, jejichž kořání vlastně představuje reakční kolonu na chemické rozbití hornin a přesun minerálních živin do korun a listů. Půda tak má za sebou skoro půl miliardy let trvající evoluci.

Hřbitov na kopci

I na našem území například v Polabí či Poohří nalezneme půdy, které jsou průběžně využívány šest až sedm tisíc let a stále patří mezi nejúrodnější v Evropě. Při dobré péči budou rodit další tisíce let. Tradiční péče o půdu měla nejméně tři složky. Tou hlavní bylo zbytečně půdu nezastavovat. I hřbitovy se leckde zakládaly na bývalé lesní půdě někde na kamenitém kopci, aby ani nebožtíci neujídali obilí živým. Od první republiky jsme přišli o 20 % orné půdy a i v této době každý den přicházíme o půdu o rozloze průměrné tradiční farmy.

Druhým evropským problémem půdy je ubývání organické hmoty, protože se už skoro nehnojí hnojem. Česká republika produkuje asi 130 % své spotřeby obilí, ale jen asi 40 % své spotřeby masa. Hlavním dopadem této nerovnováhy je nedostatek organických hnojiv, a tím i zhoršování půdních poměrů. V České republice je zhruba 90 % půdy v rukou nájemců a počet rodinných farem je například oproti Rakousku zanedbatelný. Výsledek je ten, že české zemědělství pracuje s vyšším výkonem než rakouské, ale za cenu rabování půdy. Řada rodinných farem chová dobytek ne kvůli zisku, ale právě pro hnojení.

Největším českým a zejména jihomoravským problémem půdy je její eroze. Eroze odnáší svrchní, bohatou část, tedy ornici. Ta na řadě míst již z polí zcela zmizela, ale uložila se v plochých nivách řek, které jsou tím pádem náchylnější k záplavám. Následkem eroze se snižuje úrodnost půd – tím, jak mizí organická hmota, je z půd odplavován i dusík a fosfor. Půdy je nutné více hnojit, a přesto dávají nižší výnos. To se projevuje na jejich ceně.

Na vyšší terase vlevo ležel řecký přístav Doriskos. Moře tehdy zasahovalo až pod svah. Přístav ležící poblíž řecko-turecké hranice byl jedním z operních bodů Peršanů při tažení proti Athénám. Moře je jako na mnoha místech ve Středomoří zanesené půdou erodovanou v okolní zemědělské krajině. Jsou jí miliony tun.

Záměrně nechci uvádět citové argumenty o ničení vztahu k zemi a půdě, ale podívejme se na celou věc ekonomicky. Ceny půdy celosvětově stoupají, ale u nás, přestože jsme členy Evropské unie a cizinci si u nás mohou kupovat půdu, klesají! V Jižní Anglii například stál akor zemědělské půdy před šesti lety tři tisíce liber, ale dnes 8 500 liber a ceny jdou nahoru. Naproti tomu třeba na jižní Moravě za poslední dva roky klesla cena půdy ze zhruba 12 korun za hektar na deset. Česká a moravská půda patří mezi nejlacinější v Evropě, přitom by její cena měla kopírovat evropský vývoj. Přesto je třeba půdu zatím neprodávat, protože stačí malý globální nedostatek potravin, aby cena půdy i u nás během dalších dvou desetiletí vzrostla až na možný desetinásobek.

Velká půdní loupež

Milion čínských zemědělců pracuje na čínských farmách v zahraničí. Čína kupuje půdu např. v Súdánu, Alžíru či Zimbabwe. Egypt skoupil pozemky v Ugandě. Saudská Arábie expanduje do Etiopie a Pákistánu. Abú Dhabí se soustřeďuje na Kazachstán a bývalý libyjský režim na ukrajinský půdní fond. Jižní Korea nakupuje půdu v Nigérii a na Madagaskaru a tak bychom mohli v tomto druhu neokolonialismu dál pokračovat.

Válka o půdu, tedy o budoucí potraviny, již dávno začala a bude stejně nemilosrdná jako konflikty týkající se ropy či vody. Řada čínských projektů v Africe však má i pozitivní rysy. Číňané budují silnice, školy a nemocnice. Několikanásobně zvyšují úrodu na zanedbaných půdách, a tím učí místní obyvatelstvo. O loupeži půdy je však nutné mluvit v případě, když se půda a potraviny začínají nedostávat místním lidem. Je zoufalé octnout se v roli Nigerijce, jehož ropa míří na Západ a jehož potraviny mizí na Východě.

Péče o půdu je i součástí národní kultury a mentality. Člověk se až otřese, když se podívá na mapu evropských území nejvíc ohrožených erozí. Je to Řecko, za ním následuje Itálie a Španělsko. Je sice pravda, že středomořské klima se zimními přívalovými dešti a strmými svahy hor přeje půdní erozi, tu ale třeba hornatá, monzunová Indonésie zvládá mnohem lépe. Domnívám se, že i zde hraje svoji roli žití na dluh, na úkor budoucnosti.

Co se děje u nás?

Nejprve výčet negativních jevů – rychlost zastavování zemědělské půdy se od roku 2000 zvýšila. Je to myslím tím, že všechny politické strany předem ustupují developerům, kteří dosahují největších zisků právě na laciných zemědělských půdách, kde koupí metr čtvereční za deset korun a prodají za tisíc. Je nutné říct, že většina českých zemědělců ztratila k půdě vztah, takže

okolí je stále nazývá „jezeďáky“. Půda se ničí hutněním, chemizací i špatnou orbou.

Co se s tím doopravdy velkým problémem zemědělské půdy dá dělat? Některá opatření, jako třeba změna legislativy, mohou být relativně rychlá, jiná, jako je celková ochrana krajiny, mohou trvat dalších dvacet let. Zastavování zemědělské půdy je možné omezit třeba tím, že stavitel bude muset prokázat, že stavbu nebylo možné postavit v intravilánu obce nebo v opuštěné průmyslové zóně. Nájemci mají často tendenci dostat z půdy, co se dá, a pak odejít jinam. Je třeba navrhnout systém jednoduchých měření, pomocí kterých nájemce prokáže, že půdu vrací ve stejném stavu, v jakém ji získal, a jinak doplatí rozdíl v ceně. Dají se nastavit místní daně třeba tak, že nejvyšší daň by se platila ze zastavěné zemědělské půdy a nejnižší z půdy, kde se skutečně něco pěstuje. Rovněž je možné navrhnout systém dotací či daňových úlev například pro vlastníky, kteří v ohrožených územích provádějí terasování polí.

Často myslím na anglického kolegu S. Andrewse, který mi říkal, že u nich v hrabství platí zásada, že golfové hřiště je možné postavit pouze za použití běžné zemědělské techniky, a to proto, aby jej bylo možné zase jednou za použití stejných strojů vrátit zemědělství. Tím chci říct, že někdy stačí dobrá vůle a situaci je možné zlepšovat i bez velkých investic.

Z globálního hlediska se dá hovořit o vstupu do nové doby, kdy potraviny, a zejména ty laciné, již nejsou samozřejmostí, ale něčím, oč se člověk musí starat a zasloužit si to. Mám před očima francouzskou fotografii kupodivu nikoliv z dávného feudalismu, ale z roku 1930, kdy zemědělci ručně v koších vynášejí na pole půdu spláchnutou při velkých deštích. Tak nějak celá staletí vy-padala běžná péče o půdu a o jídlo.